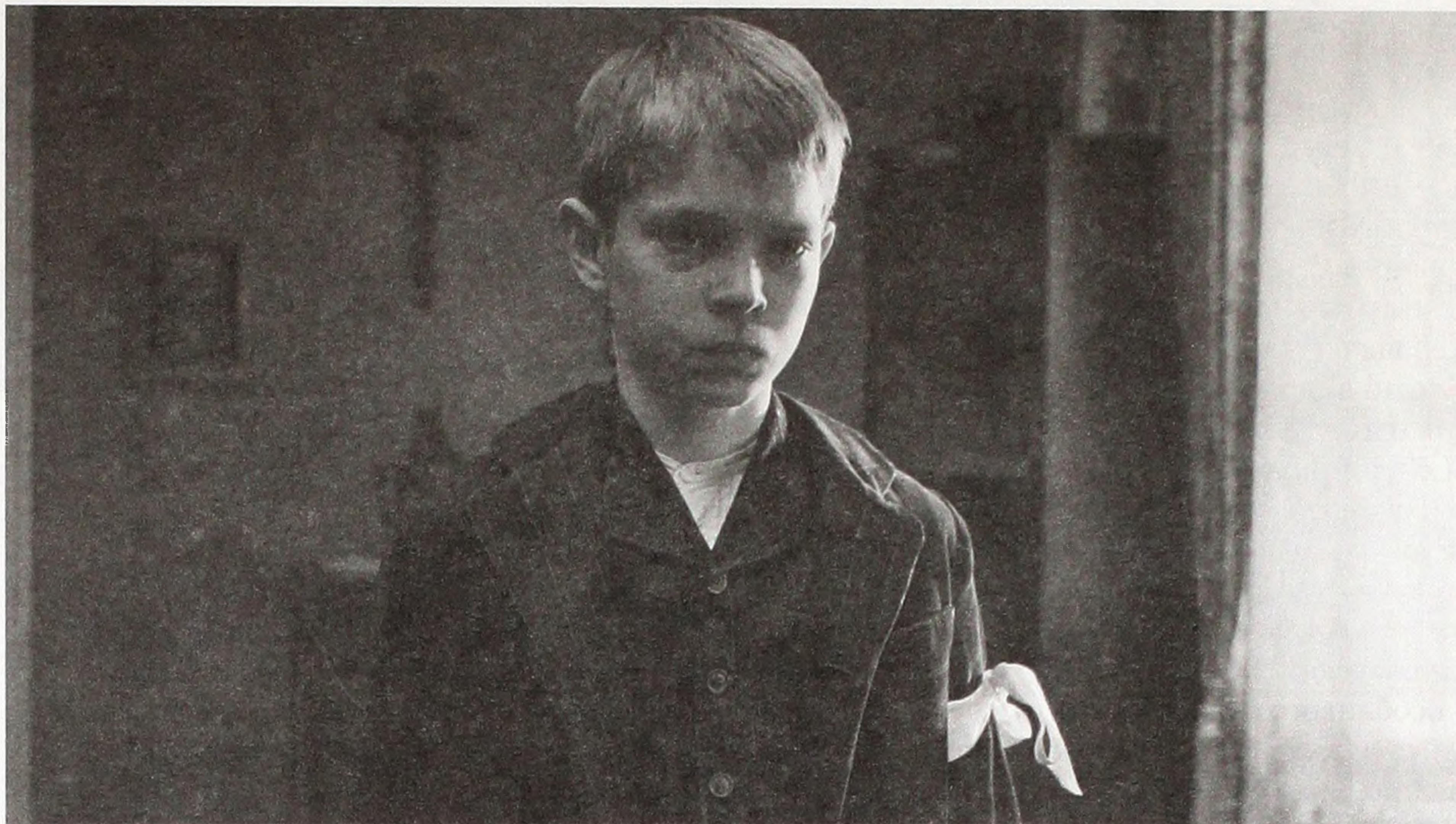

Анна Погрібна

«Біла стрічка»

Режисер — Міхаель Ганеке
Оператор — Крістіан Бергер
У головних ролях: Ульріх Тукур, Сюзанна Лотар,
Бургарт Клауснер, Йозеф Бирбихлер
Франція, Німеччина, Австрія, 2009

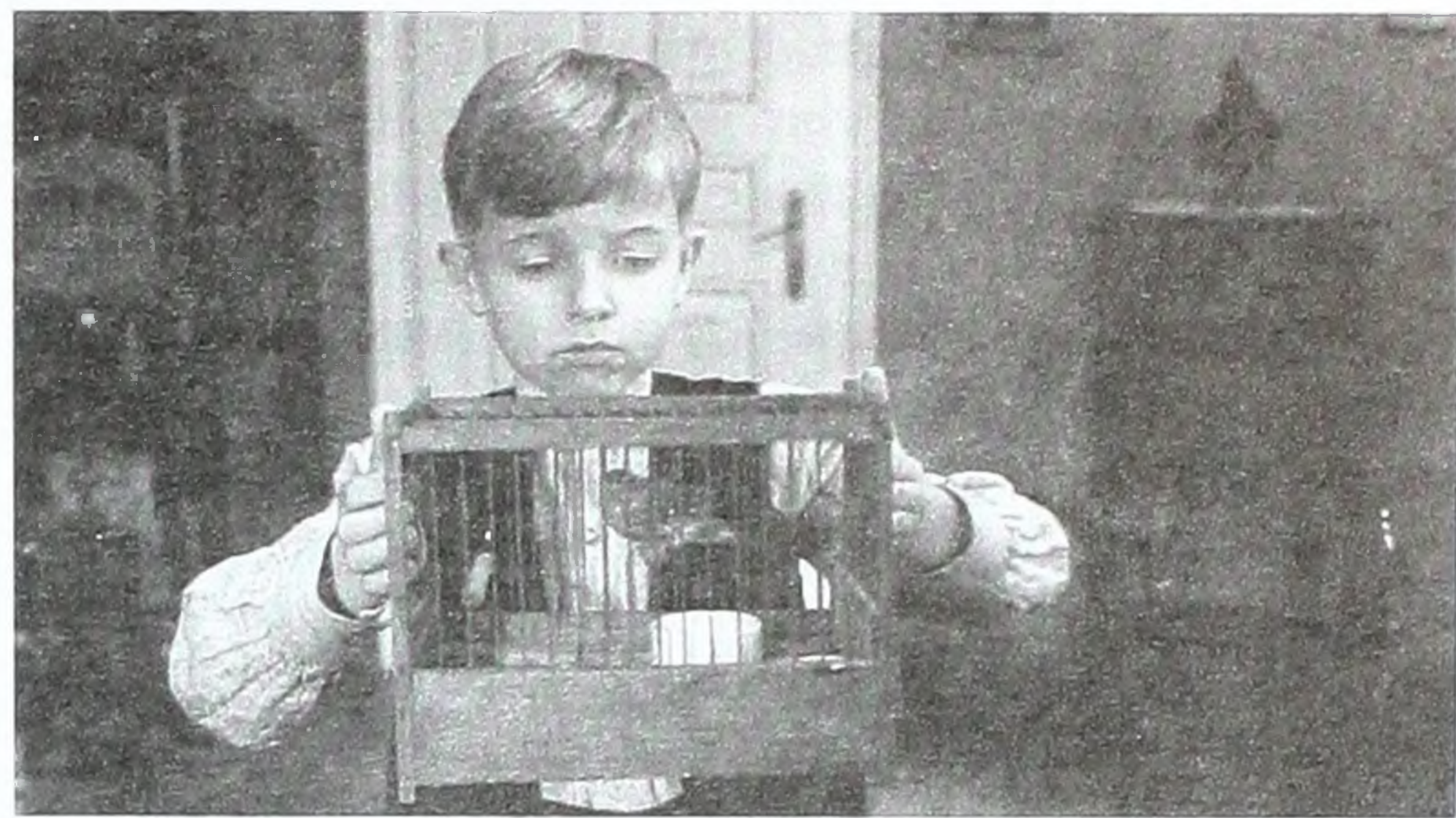
Від ідеалізації дитини кінематограф вже давно майже відмовився, принаймні у деяких жанрах. Наприклад, у фільмах жахів діти часто постають носіями не так невинності, як зла, мотивованого психічними розладами, сімейними проблемами чи, найчастіше, ірраціональними чинниками (на кшталт одержимості бісами). На хвилі популярності «Дитини Розмарі» Р.Полянського режисери створювали багато фільмів, де виразно помітні страхи дорослих перед такою «одержимістю» й зазвичай марні спроби її подолати. На дітях сфокусовану увагу в стрічці «Біла стрічка» і Міхаель Ганеке, який досліджує тему насильства в більшості своїх фільмів. Втім, режисер не обмежує себе якимись жанровими канонами. Натомість він пропонує глядачеві жах, відмінний від того, що вживається у горах, драму без катарсису і детектив без розв'язки.

Некваплива монохромна оповідь про події в маленькому протестантському селі на півночі Німеччини в 1913–1914 роках упродовж двох із половиною годин розгортається перед глядачем. Ще на початку, після лаконічних титрів без звичного музичного супроводу голос оповідача сповіщає: «Не знаю, наскільки правдивою є історія, яку я хочу вам розповісти. Частково я дізнався про неї з чуток. З плином усіх цих років багато з почутого призабулося, а на запитання так і не знайшли відповідей. Та все ж думаю, що мушу розповісти про ті дивні події, що сталися у нашому селі. Може, вони змогли б прояснити деякі речі, які відбувалися у всій країні». Оповідач – молодий сільський

вчитель, і з його спогадів відкривається мікрокосм тієї порядної сільської общини (варіація на тему «Догвіля» Ларса фон Трієра), де за зовнішньою взірцевою праведністю відбувалися «нещасні випадки» й незбагненні жорстокості. Лікар падає з коня і надовго потрапляє в лікарню, жінка гине на лісопилні, палають будівлі, сина барона знаходять жорстоко побитим, а розумово відстату дитину акушерки – з виколотими очима. В общині посилюється напруга і атмосфера тотальної підозри, але винних у цій спільноті «порядних сімей», де всі знають одне одного й щонеділі збираються в церкві, не знаходять. Як стає зрозуміло ще зі вступних слів оповідача, ця злість накипатиме доти, доки не вихлюпнеться після загибелі Франца Фердинанда. Люди ж зітхнуть із полегшенням, бо ж коли всі вбивають, то й за свої гріхи не соромно. А може, й дещо пізніше ці «потішні ігри» вже не ховатимуться за благочестивою маскою, а обернуться терором тоталітарного режиму.

У «Білій стрічці» згадане насильство винесено за рамки кадру, про ці події глядач, як і жителі села з оповідачем включно, дізнається вже постскриптом. Насильство не завжди має бути візуально репрезентованим, елімінація все-одно призводить до його ствердження. Ганеке й раніше, попри всі звинувачення в надмірній жорстокості на його адресу, не зажди показував насильство відкрито. Скажімо, в «Потішних іграх» у кадрі бачимо одного з убивць, який спокійно готує собі бутерброд, а в той час у сусідній кімнаті лунають крики й постріли. Невмотивова-

не насильство цих добропорядних зовні молодих людей позначає просто зло в самій людини і ставить глядача в некомфортну позицію, коли він не може вже просто споживати і катарсично перетравлювати те, що діється на екрані. А що ж із «Білою стрічкою»? Тут зло теж постає на позір невмотивованим, та хто винуватці цих локальних трагедій, і головне – чому? Як і оповідачеві, нам доводиться лиш здогадуватися, що це – діти, які постійно опинялися поблизу місць злочинів, а потім то виявляли надмірну зацікавленість щодо стану жертв, то щось старанно приховували. Підозри вчителя викликали лише роздратування у пастора, згідно з переконаннями якого діти, ці «невинні створіння», не можуть чинити лихого. Це одразу нагадало, як незадовго до зображуваних у фільмі подій у реальному житті захисники суспільної моралі і встановленої цензури виступали проти Фройда, який розвінчав непорочність дитини своєю концепцією інфантильної сексуальності. У фільмі ж пастор пов'язує дітям білу стрічку як знак постійного нагадування про їхню чистоту і невинність. Формально ми бачимо порядок, повагу, покірність і благочестя у цих родинах, але насправді там немає жодного позитивного персонажа, викривлена традиційна мораль усіх соціальних ролей, а злість діти отримали у спадок від батьків. Навіть вчитель виявляється наївним – таким, який насправді нічого не знає про справжнє життя, його виховна функція, ще й у таких умовах, приречена на невдачу. Лікар – нарцисичний і жорстокий, зневажає свою коханку і схиляє до інцесту дочку. А пастор доводить до абсурду релігійні приписи і перетворюється на тирана, караючи дітей батогом і тримаючи їх в атмосфері постійного страху і диктату влади. Максимум, що можуть зробити наперекір і в помсту йому діти, – це розпнути ножицями улюблену пташку, але щодо слабших шлях для насильства відкритий. Фройд у «Майбутньому однієї ілюзії» писав про проблематичність релігійного виховання, яке змалечку блокує думку. Ганеке в одному з інтерв'ю вказував на те, що тлумачити фільм як позначення витоків фашизму – спрощено, він – про певну систему виховання і всезагальну проблему викривлення ідеалів. І додавав: «Якщо будь-який принцип чи ідеал, політичний чи релігійний, прирівнюється до абсолюту, він стає нелюдським і призводить до тероризму». За алюзіями на політичні події Ганеке тримає моральний підтекст свого фільму і продовжує «виховувати» глядача, цього разу вже менш екстравагантними методами. На формальному рівні режисер створює картину з академічно вирахованою композицією, геометричною точністю мізансцен і дуже точною для потрібної атмосфери акторською грою, за яку потрібно особливо відзначити дітей. Персонажі переважно постають втіленнями холодності і смиренності, та ледь помітні рухи мімічних м'язів здатні показати їхні переживання більше, ніж відкриті емоції. Міхаель Ганеке зрештою не пропонує остаточної розв'язки і залишає героїв фільму сам на сам із їхніми проблемами. Він зауважує, що «завдання мистецтва у тому, щоб ставити запитання, а не пропонувати готові відповіді, які видаються мені сумнівними, якщо не небезпечними». Ставити запитання, вказувати на проблему – це чи не найпродуктивніший метод і не лише в мистецтві, оскільки спонукає до думки, що і робить режисер «Білої стрічки».

Кадри з фільму «Біла стрічка». Режисер Міхаель Ганеке. Франція, Німеччина, Австрія, 2009.